

DOBRODOŠLI
V
BENEŠKI SLOVENIJI,
ČEDADU
IN
FURLANIJI

Kulturno društvo/Circolo di cultura "Ivan Trinko"
33043 Cividale del Friuli, via IX Agosto 8
tel. in fax 0432.731386 - mail: kdivantrinko@libero.it

**SLOVENSKE ORGANIZACIJE V VIDEMSKI POKRAJINI
VEČJA DRUŠTVA NA TERITORIJU**

TISK

TEDNIK **Novi Matajur** - 33043 Cividale del Friuli, via Ristori, 28
tel. 0432 731190 - fax. 0432 730462 - e-mail: novimatajur@spin.it

PETNAJSTDNEVNIK **Dom** - INFORMATIVNI BILTEN SLOV. V ITALIJI **Slovit**
33043 Cividale, B.go S. Domenico, 78 tel. 0432 700896 - fax. 0432 701455 www.dom.it; www.slov.it
SLOVENSKE DEŽELNE INŠTITUCIJE

Slovenska kulturno gospodarska zveza, 33043 Cividale, via IX Agosto 8 - tel. in fax.. 0432 731386
SSO - Svet slovenskih organizacij, 33043 Cividale del Friuli, B.go S. Domenico, 78
tel. 0432 700896 - fax. 0432 701455

Zveza slovenskih kulturnih društev: 33043 Cividale, via IX Agosto 8 - tel. in fax.. 0432 731386
33010 Resia, Stolvizza - tel. in fax. 0433 53428

SLORI - Slovenski raziskovalni institut: 33043 Cividale, via IX Agosto 8 - tel. 0432 732500
33010 Ugovizza, via Nazionale 28 - tel. 0428 60266

Slovensko deželno gospodarsko združenje 33043 Cividale, via Manzoni, 31 - tel. in fax. 0432 730153
Kmečka zveza, 33043 Cividale, via Manzoni, 31 - tel. in fax: 0432-703119

Glasbena matica, 33049 S. Pietro al Natisono, via A. Adria 69 - tel. 0432 727332

KANALSKA DOLINA / VALCANALE

SLOVENSKO KULTURNO SREDIŠČE PLANIKA - 33010 Ugovizza, via Nazionale 2
www.planika.it - tel. 0428 60266 - fax. 0428 41887

REZIJA / RESIA

KULTURNO DRUŠTVO ROZAJANSKI DUM - Stolvizza - 33010 Resia
e-mail: rozajanskidum@libero.it -tel. e fax. 0433 53428

BARDO / LUSEVERA

CENTER ZA KULTURNE RAZISKAVE BARDO in ETNOGRAFSKI MUZEJ
Lusevera capoluogo, 56 - 33010 Vedronza - tel. 0432 787042

TIPANA / TAIPANA

CIRCOLO CULTURALE E CORO NAŠE VASI, via Taipana capoluogo, 14 - 33040 Taipana
33043 ČEDAD / CIVIDALE DEL FRIULI

KULTURNO DRUŠTVO IVAN TRINKO, via IX Agosto 8
tel./fax. 0432 731386 e-mail: kdivantrinko@libero.it (www.kries.it)

ZVEZA SLOVENSkih IZSELJENCEV-SLOVENCi PO SVETU via IX Agosto 8
tel. 0432 732231 - fax. 0432 700817 - e-mail: slovinciposvetu@spin.it

ZDRUŽENJE DON EUGENIO BLANCHINI, B.go S. Domenico, 78 -tel. 0432 700896
BENEŠKO GLEDALIŠČE, via IX Agosto 8 - tel./fax. 0432 731386

33049 ŠPETER / SAN PIETRO AL NATISONO

DVOJEZIČNO RAVNATELJSTVO / DVOJEZIČNA ŠOLA, viale Azzida 9 - tel./fax. 0432 717208
ZAVOD ZA SLOVENSKO IZOBRAZEVANJE/, viale Azzida 9, tel. 0432 727490

BENEŠKA GALERIJA / DRUŠTVO BENEŠKIH LIKOVNIH UMETNIKOV
via Alpe Adria 69, tel./fax. 0432 727332

PLANINSKA DRUŽINA BENEČIJE, Oculis, 7 - tel. 0432 727631

ŠTUDIJSKI CENTER NEDIŽA, via Alpe Adria 9, e-mail: cs.nediza@libero.it

MEŠANI ZBOR POD LIPO, Vernasso 126

MOŠKI ZBOR MATAJUR Clenia 22

MEŠANI PEVSKI ZBOR BENEŠKE KORENINE,, Vernasso 78

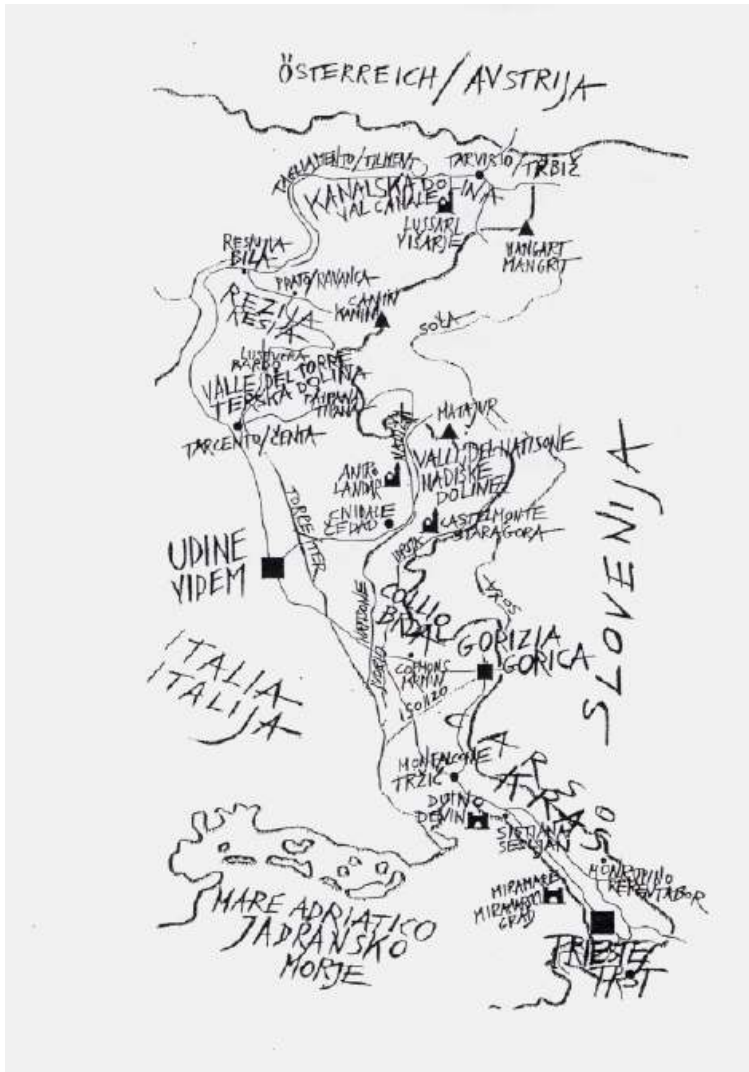
PRO LOCO VALLI DEL NATISONO-NEDIŠKE DOLINE, via Arengo della Slavia,1 -

www.nediškedoline.it - e-mail: info@nediškedoline.it

GRMEK / GRIMACCO

KULTURNO DRUŠTVO in ZBOR "RECAN", 33040 Clodig, Seuzza, 37

POSTAJA TOPOLOVE/STAZIONE DI TOPOLO, 33040 Clodig, Topolo 95 - e-mail:
motreno@libero.it

Tod žive Slovenci v Italiji...

MED SLOVENC V VIDEMSKI POKRAJINI

Čedad: ul. IX Agosto 8
Kulturno društvo Ivan Trinko
tel. - fax. (+39)0432.731386

Mons. Ivan Trinko-Zamejski
Spomenik pred društvom

Špeter Slovenov,
Ažljiška ul. 9

Dvojezično šolsko središče

Matajur

koča Planinske družine Benečije
Dom na Matajurje

[info. 0039.0432.727631]

Vse od tromeje pri Trbižu do istrske obale sega pas, kjer ob državni meji tudi na italijanski strani živijo Slovenci. Nekateri deli tega ozemlja so v slovenski zavesti bolj prisotni, drugi manj ali celo pozabljeni. Vsi pa so del našega narodnega življenja, vsi so soustvarjali našo zgodovinsko dediščino in vsi se želijo tudi danes vključevati v tiste tokove, ki ljudi zблиžujejo.

Od **Kanalske doline** vse do zahodnih obronkov Brd sega ozemlje Videmske pokrajine. Tu živijo Kanalski Slovenci, Rezijani, Terjani, Nadiški Slovenci. Za prve je bila zgodovina do nedavnega skupna z drugimi Slovenci, za ostale v marsičem posebna in morda prav zaradi tega zanimiva. **Višarje** s svojim svetiščem so stara božja pot, naravno stičišče za romarje slovenske, nemške in furlanske strani. Takih je še nekaj: Stara gora nad Čedadom, Sveta gora nad Solkanom, Barbana v Gradeški laguni. Pod Višarjami pa ležijo Žabnice, Ukve, Ovčja vas, mesto Trbiž - slovenska prisotnost je tu zaznavna v organiziranem življenju tega "večezičnega laboratorija" nekakšne Evrope v malem, kjer je trgovska in turistična ponudba nadvse raznolika.

Dolina Rezije je od vedno znana po svojem pripovedništvu, pesmi in plesu. Zaprtost doline je omogočila ohranjanje prastarega izročila, ki ob pustu in Šmarnimiši pronica tudi v turistično ponudbo. Organiziranim skupinam se tudi sicer odzovejo godci s citiro in bunkulo. Med Beneškimi Slovenci so se do nedavnega ohranile ljudske obrti, zlasti pletarstvo. Tudi sicer je materialna kultura bogata in svojevrstna, čeprav je njen prikaz vsaj zaenkrat še pomanjkljiv. Izjema je vaški Etnološki muzej v Brdu v **Terski dolini**.

Matajur je nekakšen simbol **Nadiških dolin**. Vidi se ga daleč naokrog, z njega pa je krasen razgled na Furlanijo do morja, na Šoško dolino in Julijce. Starodavno mesto **Čedad** je vredno ogleda zaradi bogatih kulturnih spomenikov, predvsem tistih iz zgodnjega srednjega veka. Zlasti živahno je ob sobotah, ko je tu tržni dan, in pa poleti, ko poteka gledališka revija *Mittelfest*. V mestu imajo svoj sedež tudi številne slovenske ustanove.

Landarska jama je eden najpomembnejših zgodovinskih in umetnostnih spomenikov v Nadiških dolinah. Kapelica, ki jo je Andrej iz Loke zgradil ob vhodu v jamo, je otipljiv dokaz bogatih kulturnih stikov, ki so te doline povezovali s Tolminsko in Gorenjsko.

BENEŠKA SLOVENIJA je skrajni zahodni rob slovenskega narodnostnega ozemlja. Zgodovina je to pokrajino in njene prebivalce ločila od drugih Slovencev. Vedno so bili na mejnem področju – najprej na meji med Beneško republiko in habsburško monarhijo, nato na meji med Kraljevino Italijo in Avstro-Ogrsko.

Beneška Slovenija: pred več kot pol stoletja je največji sin beneške zemlje **Ivan Trinko** o njej zapisal: "*Tukaj živijo, z dušo in telesom privezani, vsemu svetu nepoznani, od nikogar spoštovani, že nad tisoč let moji ubogi bratje in sestre ter se mučijo dan za dnem, leto za letom*"

Nadiške doline

Z imenom Nadiške doline označujemo skupino dolin, ki so dobile ime po reki Nadiži. Te doline povezujejo Čedad s Soško dolino v Sloveniji. Nadiške doline zajemajo sedem občin: S. Pietro al Natisone (Špeter), Pulfero (Podbonesec), Savogna (Sovodnja), S. Leonardo (Sv. Lenart), Stregna (Srednje), Grimacco (Grmek) in Drenchia (Dreka). Nad Nadiškimi dolinami se dviga gora **Matajur** (1.641m), ki je postala njihov simbol in zapira doline s severne strani, na južni strani pa se nad dolino reke Idrije in Brdi dviguje svetišče **Stara gora**, kraj romanj in molitve. Omembe vredna je **Landarska jama**, zanimiva s speolološkega vidika. Poleg tega ima jama tudi verski, zgodovinski in legendarni pomen, zato je najznačilnejši spomenik Nadiških dolin.

Zelena barva pokrajine prevladuje, predvsem v toplejših mesecih, po hribih, dolinah in po gozdovih. Tu pa tam zasledimo naselja in zaselke. Naravno okolje je zelo raznoliko, nudi veliko možnosti za izlete v naravo, sprehode - obstajajo številne zaznamovane gorske steze, ki vodijo na Matajur (kjer je kočja Planinske družine Benečije) in na Mijo -, športne aktivnosti, kot so mountain-bike in trekking.

V zadnjih letih so uspešno začeli z realizacijo načrtov za ovrednotenje predvsem turističnih in kulturnih vrednot (glej: Pro loco Nediške doline, Poti miru, Povezovalna pot treh svetišč, Vabilo na kosilo, Okno na slovanski svet, Postaja Topolove...)

Hudičev most

Hudičev most čez reko Nadižo velja za tehnično mojstrovino zgodnje rene sanse. Prvi kamniti most so začeli graditi v prvi polovici XV. stoletja. (ponovno zgrajen po letu 1917). Visok je 22

metrov, dolg pa 50 metrov. Lahko trdimo, da velja za simbol Čeda da. Dviga se na dveh lokih, ki se opirajo na skalo.

Po legendi naj bi to skalo postavil sam hudič, po katerem je most dobil tudi ime. Zavezal se je, da bo v eni noči zgradil most, v zameno pa dobil dušo prvega bitja, ki bo šlo čezenj. Hudič je držal besedo ne pa prebrisani Čedajci, ki so prvo čez most poslali mačko!

TURISTIČNI URAD:

Občina Čedad

Informagiovani - Informacittà

tel. 0039.0432.710460

www.cividale.com

e.mail: informagiovani@cividale.net

Dobrovlasta, Krepek, Miroslava, Slavenka, Predislav, Rastislav, Vitogoj, Zemidraga, Žitomir). Vseh imen je nad 1500, med njimi so tudi imena tedanjih slovenskih in slovanskih knezov in veljakov (Hotimir, Pribina, Kocelj, Svetopolk, Trpimir, Branimir, Boris-Mihael). Zaradi teh imen je Čedadski evangeliar pomembna opora za raziskovanje slovenske pa tudi zahodnoslovanske in južnoslovanske zgodovine.

Langobardsko svetišče

Nahaja se ob reki Nadiži, do njega pa lahko pridemo iz stolnice po kratki, vendar zelo sugestivni poti. Slavi po štukaturah na sadreno malto in po freskah iz VIII. stoletja. Znan je tudi po čudovito rezljanih stolih iz XV. stoletja. Cerkev je bila najprej last langobardskega kralja, zatem je postala del samostana sester benediktink in nato uršulink. Na zahodni steni zgoraj je občudovanja vredna "procesija devic in mučenikov", spodaj pa je stekleni lok. Pod obokom je upodobljen Kristus sodnik iz XIV. stoletja.

mučenikov", spodaj pa je stekleni lok. Pod obokom je upodobljen Kristus sodnik iz XIV. stoletja.

Keltski ipogej

Gre se za zanimiv kompleks izkopanih jam na različnih nivojih, povezanih s strmimi

stopnicami (vhod je na ulici Monastero Maggiore), ki je znan kot rimski zapor. Vkllesane glave na steni naj bi bile iz keltskega obdobja (III.stol.per.n.št.), pričajo pa, da je bil ta kraj na samem začetku posvečen pogrebnim obredom.

Teritorij Nadiških dolin je bil od VII. stoletja dalje poseljen s slovenskimi ljudstvi, ki so bila najprej pod frankovsko vladavino in pozneje pod oglejskim patriarhatom. Benečija je pod Beneško republiko odigrala pomembno vlogo pri trgovanju z Vzhodom in varovala je njene meje. Zaradi to njene naloge ji je Beneška republika zagotovila administrativno avtonomijo v obliki Landarske in Merske banke. To so bili neke vrste parlamenti, ki so se srečevali pod stoletnimi lipami.

Po tem obdobju so Nadiške doline prišle pod Habsbursko oblast (od 1797 do 1866) in potem pod Italijo.

Ko se govori o kulturni problematiki Benečije je treba opozoriti na težave s katerimi se je tukajšnje prebivalstvo srečevalo skozi stoletja pri ohranjanju svojega jezika in tradicij. Benečija je pod Beneško republiko imela svojo avtonomijo, ki ji je omogočala kulturno enotnost. To seveda ni trajalo v naslednjih stoletjih.

Slovenski jezik in kultura, ki zaradi drugačnih zgodovinskih okoliščin nista imela enake možnosti razvoja kot na Goriškem in na Tržaškem, predstavljata pravo bogastvo.

Slovenstvo se je ohranilo in razvilo po zaslugi raznovrstnih kulturnih društev in organizacij ter Dvojezične šole v Špetru, ki organizirajo večje pobude kot Dan emigranta, Dan slovenske kulture, Senjam beneške piesmi, Postaja Topolove. Poleg gledaliških, pevskih in glasbenih prireditev, razstavah, literarnih in drugih kulturnih srečanjih, je zelo pomembna tudi njihova založniška dejavnost.

Nadiške doline so z manifestacijami, kot so Postaja Topolove/ Stazione Topolò, Mittelfest, lutkovno gledališče, Mittelteatro, postale v zadnjih letih podbudnik raznih kulturnih inicijativ za povezovanje med različnimi kulturami in narodi.